

Krúdy és Don Quijote

Vörösmartyt tanáromtól tanultam. Babitsra magam találtam. Krúdyt barátomtól hallottam. Bécs Ernőtől, az azóta halott költőtől. Ő adta kezembe – talán tizenkilenc évesen. Először a Hét bagolyt, utána A vörös postakocsit, harmadiknak az Asszonyosságok díját. Azóta sem tettem le. Olvasgatom, mint a verseket. Hajszolettségom mércéje: mióta nem néztem bele.

Régi rögeszmémet semmilyen érveléssel sem igazolhatom. Csak élményem belső logikája sugallja az állítást. Krúdy és Cervantes, mondjuk, Rezeda Kázmér és, mondjuk, Don Quijote hasonlít. Persze a Krúdy-hős általában és a nemes lovag is általában. Nem elbeszélői álláspontokról, regényszerkezetéről, ábrázolástechnikájáról van szó. Inkább a világ, az élet megítéléséről; az ember, a magatartás természetrajzáról. Ahogy felismernek egy történelmi változást, egy új „világállapotot”. Költőileg felismerik és költőileg megtagadják. Ez a spanyol mesternél a középkor vége és az újkor kezdete; a magyar mesternél a patriarchalitás vége és a modernitás kezdete. Eltűnt a lovagkor, prózaivá lett a világ. Megtagadom – így a Cervantes-hős. Úgy élek, mintha még lovag lehetnék. Eltűnt a bensőség, elidegenedett a világ. Megtagadom – így a Krúdy-hős. Úgy élek, mintha még bensőséges lehetnék. Éppen ez az. A játékosan heroikus „mintha”-világ. A nemes lovagról ki is derül: sejtí, hogy álmai hölgye, Dulcinea del Toboso nem létezik, vagy nem olyan. De úgy él, mintha létezne és olyan lenne. A Krúdy-hősről is kiderül: sejtí, hogy álmai patriarchális Magyarországa nem létezik, vagy nem olyan. De úgy él, mintha létezne és olyan lenne. Mert ezt tartja létéhez, emberségéhez méltó életnek.

Ha tudálékos lennék, mondanám: a művészet álmokból és emlékekből szött, mégis makacs és félig tudatos ellenvilága. Ám nem akarok tudálékos lenni, és nem mondom. Csak annyit: visszahúzóds a maradék patriarchalitásba, megmenthető bensőségbe. Innen az egyszeri Krúdy-tájak varázsa. A Nyírség fátyolos őszben. Óbuda hajnali derengésben. A Felvidék emlékek ködében. Ahol még maradt valami – az érintetlen magyar tájból, a provinciális városiasság lehetőségéből, az eltűnt vidéki urbanitásból. Meg persze a pesti Belváros is. A hátrmezsgyén. Már nem kisváros, de még megvan a varázs. Még nem nagyváros, de már növekszik a veszedelem.

Bizony, válogatnék a nagy regényekből, meg a jól ismert mesternovellákból is. Nem lehet. Álljon itt egy novella. Talán nem közismert, de nekem a legkedvesebb. Nők zenéje.

Megvan benne a Krúdy-színpadból minden. Liget; hulló hó (úgy esett, mint az emlékezet); séta a Duna-parton; ima a barátok templomában; gácsérbajszú dragonyos kapitány; galíciai garnizon; vidéki kastély; szeszélyes, férfipusztító asszony; kemény, asszonypusztító férfi. És itt álljunk meg egy pillanatra – a szeszélyes, férfipusztító asszonynál, kemény, asszonypusztító férfinál. Mert eddig min-

den megszokott. Művészi, de megszokott. Itt jelenik meg a kellékek között a melankolikus féltragédia csodája. Visztula Bella szeszélyes és férfitpusztító, mint szokvány férfiálmok asszonya. De szenved, szeret, és szeszélyéből csendes féltragédia lesz. Az egyszeri lehetőség elvesztésének féltragédiája. Orbán gróf kemény és asszonypusztító, mint szokvány asszonyálmok férfija. De szenved, szeret, és keménységéből csendes féltragédia lesz. Az egyszeri lehetőség elvesztésének féltragédiája. Ezután az asszony imádkozik a barátok templomában. Hiába várják a havas ligetben, pisztollyal a zsebben,

hogy a legkeményebb férfiakat is gyermekké gyúrta. Ha a liget elhagyott részeiben hókafejű, robosztus gavallér titokban megtörölte a szemét kendőjével, mérget lehetett rá venni, hogy Visztula Bella miatt hasogatta a szívét fájás. Hében-korban egy előkelő úr agyonlőtte magát, látszólag minden ok nélkül; szegények szégyellték megírni, hogy Visztula Bella adta kezükbe a pisztolyt. Öreg izraelita kereskedők egyszerre nem tudtak összeadni és kivonni. A könyvek felett, mint szállongó lepke árnya repdesett az ábránd Belláról. Költők, akik eddig Pepi Slumbergerhez írták verseiket, vagy sze-

öngyilkosságra szánt férfiak. Ezután a férfi szivarozik a vidéki kastélyban. Hiába várják a messzi Pesten, elszántsággal a szívben, szerelemre szánt asszonyok. Igazi mestermű. De hogy a szeszélyes végzetasszonyát Visztula Bellának hívják, több mint mesteri. A művészi ihlet egyszeri titka.

„A liget fáiról úgy hullott a hó, mint az emlékezet, és a hóvirágos lombok között mindig karácsony volt. A Rudolf trónörökös szobránál egy gácsérbajuszú dragonyos kapitány várta Visztula Bellát, természetesen civil ruhában, zöld vadászkalapban; három napig utazott ideig a galíciai határszélről. A puskaporos, vasderes arcon szinte gyermekes bánat tükröződött, amint egyik negyedóra a másik után múlt. Visztula Bella híres volt arról,

líden daloltak az őszi fákról, őszi tórol és elutazó hattyúkról, egy napon Visztula asszony körme közé kerültek, s mint gyenge agyvelejű emberek, többnyire a környékbeli élőhalottak házában végeztek. Visztula Bella egykor olyan járvány volt a fővárosban, mint a himlő. Talán boszorkány volt, éjjel lovagolt, és görögtüzet fújt a férfiak álmaiba. A fiatalemberek csupán meghalni óhajtottak ez idő tájt, és a nyárfasorban végrendeletet komponáltak versben. Szerelem, szerelmeskedés! Soha annyit nem emlegették e szavakat. És a szegény férfiak, ahelyett, hogy közös erővel eltáposták volna a kígyót, magukba zárták szerelmi titkaikat, a drága szavakat, amelyek Visztula asszony ajkáról elhangzottak, egyedülként úgy ismételték, mint az

imádságot. Ah, mikor tegezni kezdte rajongó férfiát, és veréssel fenyegette udvarlóit, az asztal alatt a térdükbe rúgott cipőjével, amelynél kisebbet csak a gyermekek hordtak a fővárosban; ha vad volt, mint egy makrancos gyermek; ha lágyan sírdogált a hangja, mint a megsebesült madaré; ha fekete szemével alulról felfelé nézett, és ajkával csalfa mozdulatot tett; ha titkon megszorította a férfiak kezét, és suttagó szóval rejtett bájairól beszélt; – sokan szívesen mentek volna érte akár a halálba is, pedig a legtöbb okos férfi tudta, hogy a Rudolf szobránál hiába várakozik reá másnap délben. Bella a Duna-partra megy sétálni, vagy a barátok templomába imádkozni, és senkit sem szeret igazán, csak az elvált férjét.

(Orbán gróf) Ezután már nem is igen ment vissza a régi állomására... az asszony elvált, és a gróf felesége lett. Hat hónap múlva egy estén az ágy szélére ült. Keresztbe vetette pillangós papucsait, és a haját fonni kezdte éjszakára.

– Emlékszik arra a szőke katonára, aki valamikor együtt szolgált magával Galíciában?

Orbán gróf nem emlékezett.

– Főhadnagy volt? Vagy százados?

– Én bizony nem néztem a csillagát. Délután találkoztam vele a városban, kocsizni mentünk a ligetbe, mert fontos mondanivalója volt. Bevallotta, hogy örülség szerelmes belém. S én nem tudtam neki ellenállani.

Orbán gróf előbb a revolvert vette elő, aztán a szomszéd szobában töltötte az éjszakát, és reggelig sírt a díványon. Másnap, harmadnap tűvé tette a várost a szőke katona után. Az asszony hízelkedve simulott hozzá.

– Csak kitaláltam az egészet. Kíváncsi voltam, szeretsz-e még!

Egy hónap múlva megismétlődött az eset hajfonás közben. Most egy állatorvost vádolt meg Visztula Bella elcsábításával. Orbán gróf őrvongott, célba lövöldözött reggelig a szobájában, a rendőrséget is mozgósította – az állatorvosnak se híre, se hamva.

Harmadszor és negyedszer is megismétlődött az eset bizonyos időközökben. Egy selyemárus segéd, majd a bécsi kék szemű utazó került szőnyegre, akivel való találkozását egyszer Orbán gróf elmondta. Az egykor daliás gróf őszülni kezdett, álmatlanság gyötörte, végredeletet írt, és kékes-szürke szemében többnyire olyan fájdalom ült, mint egy megvert gyermek szemében.

Ötödszörre egy külvárosi házmestert emlegetett az asszony, mint szerelme alanyát. A gróf csendesen felvette köpönyegét, fejébe nyomta kalapját.

– Most itthagylak! – mondta az asszonynak. Visztula Bella nevetve fonta a haját.

– Majd visszajössz! – felelte.

És a gróf csakugyan elutazott, messze, Észak-Magyarországba, egy elhagyott régi kastélyba. Hiába írta meg az asszony, hogy szerencsétlen beteg teremtés, aki minden holdváltozáskor megőrül, hűséges, becsületes, derék asszony volt, sohasem csalta meg az urát, csak kínozni akarta. A levelet nem bontotta fel Orbán gróf.

... A civilbe öltözött dragonyos a Rudolf-szobor körül simára taposta a havat. Visztula Bella nem szokott elmenni a találkozókra, csupán ígéri. A barátok templomába jár, és térden állva imádkozik az elvált uráért, Orbánért. A fejét lehajtja, a téli nap megvilágítja a homlokát, olyan, mint egy szentkép – a palesztinai asszony mása.”

Epilógus a Válogatáshoz Vallomás Visztula Bellához

Igen, a Krúdy nevei. Mindig hatott rám a varázs. Vonzottak, a szó egzisztenciális értelmében is. Szomjas Gusztihoz elmentem volna társnak a vidéki ügyvédi irodába. Rezeda Kázmérhoz cimborának a füstös pesti redakcióba. Alvinczy Eduárdhoz inasnak a suhanó vörös postakocsira. De Visztula Bella a legvégzetesebb.

Rajna Róza hidegen hagy. Kicsit pökhendi lehet, kihívó modorú. Meg mit alliterál nekem. Szajna Eszterben nem bíznék. Talán szenvedélyes, de biztos könnyűvérű. Ne kellesse magát előttem. Elba Annára valamelyest figyelnek. Lágnak érzem, meg érzélgősnek is. Nem sokáig maradnék mellette. Dráva Böskén csak nevetek. Biztos kövér lesz, csontosan nagylábú. Elmegyek mellette az utcán. Jeniszej Olga, bizony, megragad. Hűvösen előkelő, de jeges is. Meg kell szabadulnom tőle. Ám Visztula Bellában a művészet hatalma. Ahogy fut, egyre északabbra, a hideg Balti-tengernek. Amint vezetékneve diktálja. De marad, mindig a közelben, melegen színes pongyolában. Amint keresztneve diktálja. Futnék utána északnak, hogy visszahozzam. Mennék hozzá a közelbe, hogy megérinthessem. Élném vele a művészet mintha-világát, messze a hét-köznapi fölött.

Meg – bár gácsérbajszom nincs és kapitány sem vagyok – várnék rá, öngyilkosságra szántan a Ligetben. Amikor hull a hó, mint az emlékezet. Mondom, öngyilkosságra szántan. Csak pisztolyt nem vinnék. Fegyverhez nem értek. Még kárt tennék magamban.

* Az esszé első részét előző számunkban közöltük. (A szerkesztő megjegyzése)